

Лекція № 12

Тема: Мова й суспільство

План.

- Суспільна природа мови й мовної діяльності.
- Мова як суспільно-історична норма. Літературна мова як основна норма.
- Соціальні спільності людей і соціальні та функційні типи мов.
- Мова як найважливіша етнічна ознака. Мова, нація, держава й культура.
- Соціолінгвістика та інтерлінгвістика.

Суспільна природа мови й мовної діяльності

- У сучасному мовознавстві домінує думка про мову як суспільне явище. До такого розуміння мови вчені дійшли у середині ХІХ ст:

Я. Грімм: “мова за своїм походженням і розвитком - це людське надбання, витворене цілком природним чином”

В. фон Гумбольдт стверджував, що мова розвивається тільки в суспільстві і “людина розуміє себе настільки, наскільки досвідом установлено, що її слова зрозумілі й іншим”.

Н. Мечковська представила розбіжності між мовою людини і засобами спілкування тварин так:

Риси комунікативної діяльності	Люди	Тварини
Біологічна релевантність	-	+
Соціальний (вихований) або біологічний (вроджений) характер комунікативної компетентності індивіда (або особи)	переважно соціальний	переважно біологічний
Якісна і кількісна необмеженість змісту спілкування	+	-
Зв'язок з пізнавальними процесами	+	-
Рівнева будова семіотики	+	-

Суспільна природа мови й мовної діяльності

- Говорячи про суспільний характер мови, ми не відкидаємо або не забуваємо про її **біологічний і психічний** характер. Біологічний аспект мови полягає у тому, що людина має біологічну схильність до оволодіння мовою, тобто так званий біологічний ген. Пригадаймо теорію вроджених структур Н. Хомського, який стверджував, що людина народжується із закладеними в мозку мовними структурами.
- Крім того, **мова пов'язана із психічними явищами**, коли в індивідуальному мовленні відображаються психічні особливості мовця, а в національній мові – психічний склад усієї нації.

Мова як суспільно-історична норма. Літературна мова як основна норма.

Мова — це сукупність правил, за якими будується мовлення як основа спілкування людей, а отже, і розуміння одне одного. Головною категорією культури мови є **мовна норма**.

Власне ця унормованість і є **головною ознакою літературної мови**

Мовну норму характеризують такі властивості:

- *вибірковість* (або селективність), яка полягає в тому, що завдяки їй можливості мовної системи реалізуються не повністю, а конкретно (вибірково) в кожному окремому випадку;
- *стійкість* (або традиційність), завдяки якій відібрані форми сприймаються всіма мовцями як усталена норма вираження певного змісту, забезпечуючи зв'язки в суспільстві, що розмовляє однією мовою, і в просторі, і в часі;
- *обов'язковість* або правильність норми, яка забезпечує правильність та естетичність використання мовних одиниць і явищ.

Мова як суспільно-історична норма. Літературна мова як основна норма.

Оскільки мовна норма — **категорія історична**, вона **змінюється** разом із розвитком і зміною суспільства.

Суспільний характер норми виявляється сильніше, ніж суспільний характер мови взагалі. Адже норма нерозривно пов'язана саме із суспільно-комунікативною функцією мови.

Критерії встановлення мовної норми:

- відповідність мовних явищ мовній системі, хоч до норми можуть входити й асистемні явища;
- територіальний критерій мовної норми (роль провідного діалекту та ін.);
- мова авторитетних письменників і загальноновизнаних імен;
- статистичний показник (частотність уживання мовних явищ у мовленнєвій практиці).

Мова як найважливіша етнічна ознака. Мова, нація, держава й культура.

Мова об'єднує народ і відрізняє його від інших народів. Етнічний і мовний розподіл людей взаємопов'язані і, як правило, збігаються.

Спільність мови, культури і самосвідомості є суттєвими ознаками нації.

Відповідно до економічних формацій виділяємо такі типи мов:

- родоплемінні мови (діалекти), характерні для етнічних груп (племен) родоплемінного (докласового) суспільства;
- мова народності (докапіталістичний період);
- національна мова.

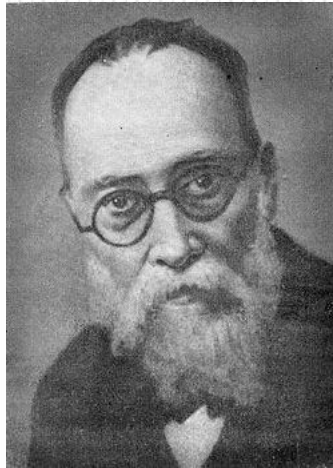
Мова як найважливіша етнічна ознака. Мова, нація, держава й культура.

Найпоширенішими мовами світу є:

- 1) **китайська – понад 1 мільярд;**
- 2) англійська - понад 350 млн.;
- 3) іспанська - понад 130 млн.;
- 4) хінді (разом з урду) - понад 180 млн.;
- 5) російська - понад 150 млн.;
- 6) німецька - понад 120 млн.;
- 7) португальська - понад 100 млн.;
- 8) японська - понад 100 млн.;
- 9) індонезійська - близько 100 млн.;
- 10) арабська - близько 100 млн.;
- 11) бенгальська - близько 100 млн.;
- 12) малайська - 80 млн.;
- 13) французька - близько 80 млн.;
- 14) італійська - близько 60 млн.;
- 15) телугу (південно-східна Індія) - понад 50 млн.;
- 16) тамільська (південно-східна Індія) - понад 45 млн.;
- 17) **українська - понад 45 млн.;**
- 18) корейська - близько 45 млн.;
- 19) маратхська (Західна Індія) - близько 45 млн.;
- 20) яванська - близько 45 млн. та ін.

Соціолінгвістика та інтерлінгвістика

Соціолінгвістика – наука, яка вивчає проблеми, пов'язані із соціальною природою мови, її суспільними функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову і роллю мови в житті суспільства.

Теорія про співвідношення мовних і соціальних чинників ґрунтується на праці представників соціологічного напрямку французького мовознавства, особливо **Антуана Мейє**.

- Істотну роль у цьому плані відіграли дослідження американських етнолінгвістів, які розвивали ідеї **Ф. Боаса** і **Е. Сепіра** про зв'язок мовних і соціокультурних систем
- Певний внесок у вивчення цього питання зробили українські вчені **О. С. Мельничук**, **В. М. Русанівський**, **Ю. О. Жлуктенко** та ін.

Соціолінгвістика та інтерлінгвістика

Соціолінгвістика розглядає такі поняття, як мовна ситуація і мовна політика.

Мовна ситуація — сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов у їх територіально-соціальному взаємовідношенні і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень.

Усі мовні ситуації поділяють на:

- прості (одномовні або ендоглосі)
- складні (багатомовні або екзоглосі).

Мовна політика — свідомий і цілеспрямований вплив, який має на меті сприяти ефективному функціонуванню мови в різних сферах її застосування; сукупність ідеологічних принципів і практичних заходів щодо розв'язання мовних проблем у соціумі, державі; сукупність політичних і адміністративних заходів, спрямованих на надання мовному розвитку бажаного спрямування.

Соціолінгвістика та інтерлінгвістика

Інтерлінгвістика — особлива лінгвістична дисципліна, яка вивчає міжнародні мови як засіб комунікації в багатомовному світі.

• Термін інтерлінгвістика ввів у **1911 р. Ж. Мейсманс**.

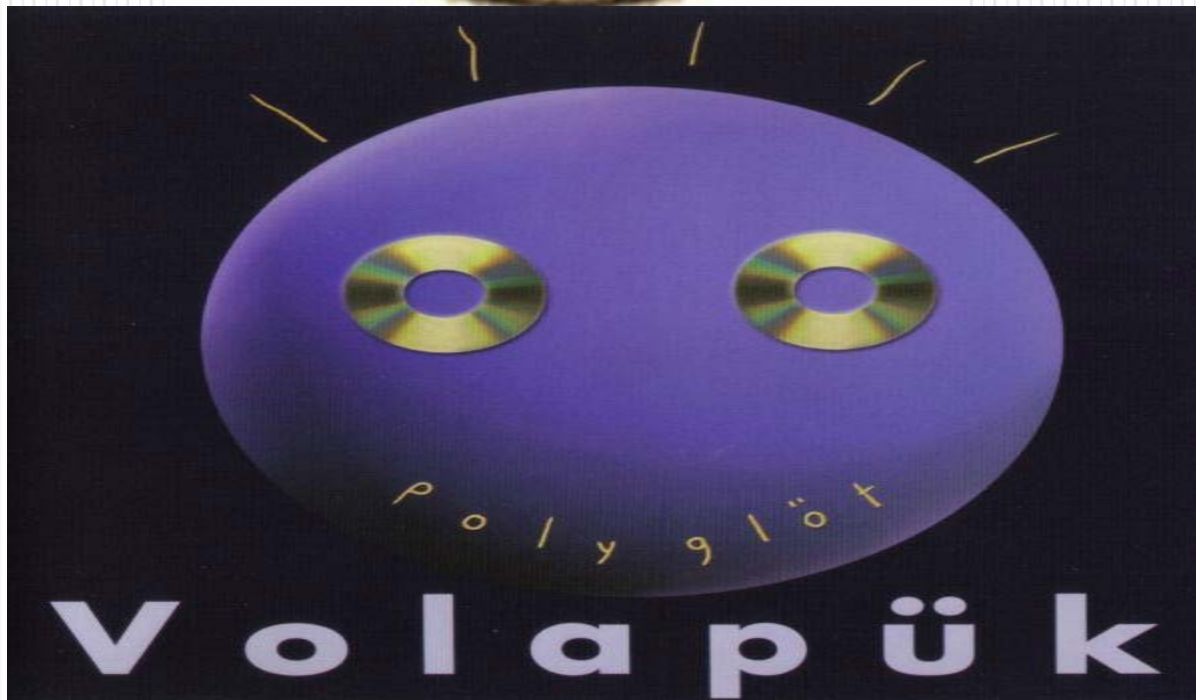
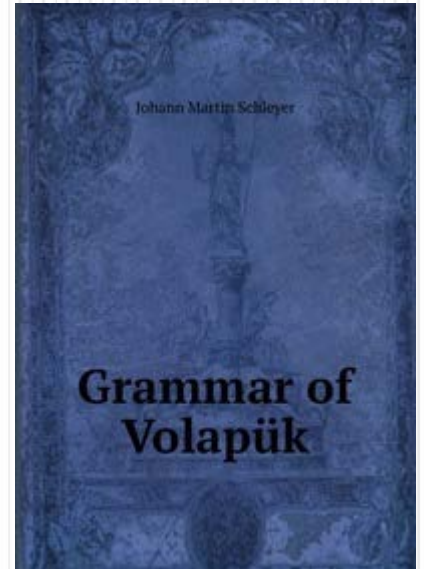
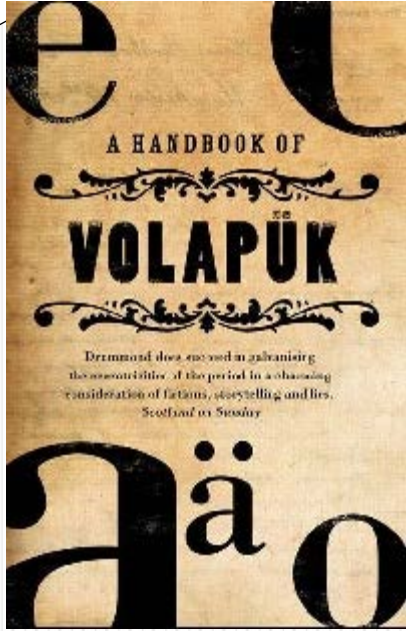
○ Міжнародні мови світу

Ранг	Мова	Рідна	Друга	Загальна кількість носіїв
1	Англійська мова	410 мільйонів	до 1 мільярда	до 1,4 мільярдів
2	Іспанська мова	420 мільйонів	до 80 мільйонів	до 500 мільйонів
3	Російська мова	170 мільйонів	до 125 мільйонів	до 295 мільйонів
4	Арабська мова	240 мільйонів	до 40 мільйонів	до 280 мільйонів
5	Португальська мова	178 мільйонів	до 10 мільйонів	до 206 мільйонів
6	Французька мова	80 мільйонів	до 120 мільйонів	до 200 мільйонів
7	Німецька мова	90 мільйонів	до 20 мільйонів	до 110 мільйонів
	Всього:	1 588 000 000	1 395 000 000	2 991 000 000

Соціолінгвістика та інтерлінгвістика

У XVII—XIX ст. стали опрацьовувати філософські мови для заміни природних мов, які начебто є недосконалими. Згодом були спроби спростити й удосконалити природну мову.

- Розрізняють *апріорні* штучні мови (незалежні від природних мов), *апостеричні* (запозичають матеріал із природних мов) і *змішані*.
- Перша штучна мова, яка реалізувалась у спілкуванні, - *волап'юк*, належить до апріорно-апостеричного типу. Слова природних мов (англ., нім., франц., лат.) у цій мові змінюються і не можуть бути розпізнаними, напр., англ. *world* >*vol*, *speak*>*pük*, звідси *volapük* - «всесвітня мова». Граматика волап'юка має іменні і дієслівні категорії (2 числа, 4 відмінки, 3 особи, 6 часів, 4 способи, 2 види, 2 стани).

ESPERANTO

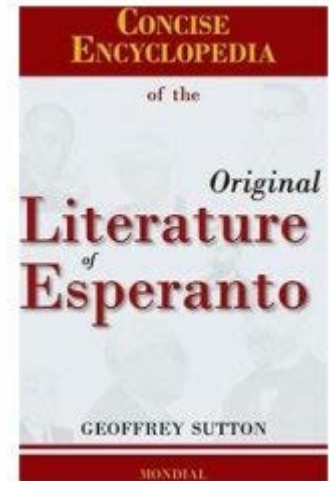
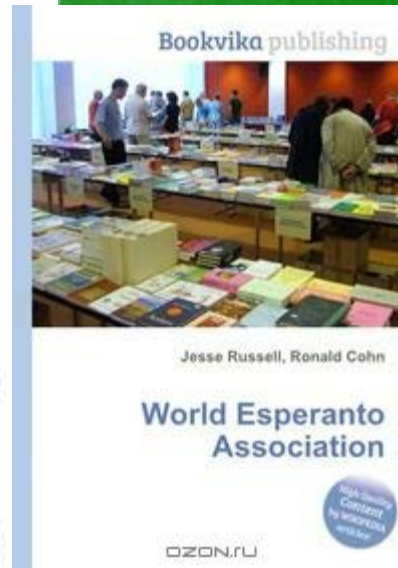

ESPERANTO ALPHABET:

ABCĈDEF
GĜHĤIJĴ
KLMNOPR
ŜTUŬVZ

not	cx	but	Ĉ	or	ĉ
not	gx	but	Ĝ	or	ĝ
not	hx	but	Ĥ	or	ĥ
not	jx	but	Ĵ	or	ĵ
not	sx	but	Ŝ	or	ŝ
not	ux	but	Ŭ	or	ŭ

(it is now rare as an initial letter, so the capitalized form never really appears).

Соціолінгвістика та інтерлінгвістика

Термін «літературна мікрмова» створив О. Д. Дуличенко, намагаючись відобразити такі її параметри:

- форма існування – літературна (на відміну від територіальної – говорів і діалектів і від соціальної – жаргонів, просторіч);
- препозитивний компонент *мікро-* вказує на малі кількісно-просторові показники;
- компонент *мова* вказує на вищий ранг об'єкта у таксономічному ряді – *говір – наріччя (діалект) - мова*.

Соціолінгвістика та інтерлінгвістика

Поняття мікрмови:

- це форма існування мови – як і будь-якої етнічної мови;
- мікрмова має писемність і реалізує певні принципи правопису;
- вона базується на певному говорі або діалекті – як більшість етнічних мов;
- мікрмова характеризується нормативними тенденціями, тобто виопрацюванням літературно-мовних норм у сфері фонетики, граматики та словника;
- можливістю їхньої стабілізації і подальшої кодифікації,
- що загалом є наслідком функціонування такого літературно-мовного утворення у різних сферах життя,
- у рамках організованого літературно-мовного процесу.

Мікромови:

1 група – автономні літературні мови, якими користуються народності, тобто досить самостійні невеликі етноси:

- верхньолужицька – Німеччина, земля Саксонія, іст. обл. Верхня Лужиця (40 тис.)
- нижньолужицька – Німеччина, земля Бранденбург (Нижня Лужиця) (20 тис.)
- кашубська – Польща, Гданське воєводство (за переписом 2002 р. – близько 5 тис., хоча близько 51 тис. тих, хто говорить). Попередні дані 200-367 тис.

2 група – острівні, які обслуговують переселенців (етнічні меншини):

- югославо-русинська (південно-русинська) – Сербія, Хорватія (близько 25 тис.);
- градищансько-хорватська – Австрія, земля Бургенланд (35-40 тис.);
- молізько-слов'янська – Італія, обл. Молізе (4-4,5 тис.);
- рез'янська – Італія, пров. Венеція (близько 3 тис.);
- бонатсько-болгарська – Румунія (18-22 тис.);

Мікромови:

3 група – периферійно-острівні, тобто відрізані від свого етно-мовного простору:

- карпато-русинська – Україна, Закарпатська обл.; Східна Словенія; Польща; Угорщина; Румунія (статистичні дані суперечливі);
- егейсько-македонська – Греція, Егейська Македонія (110-160 тис.);

4 група – периферійні (регіональні), що культивуються своїми етнокультурними регіональними групами у межах свого етно-мовного простору:

- чакавська – Хорватія (12% Хорватії);
- кайковська – Хорватія (3% Хорватії);
- прекмурсько-словенська – Словенія – дані відсутні;
- лясська – Чехія, Сілезія - дані відсутні;
- східнославацька – Східна Словаччина– дані відсутні;
- західнополіська – Білорусь, Україна– дані відсутні.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!